

UDC | УДК : 343.98:343.347

Анотація: У статті подані основні ознаки особи злочинця та злочинних груп, наведено роль кожного з їх учасників в процесі фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів за матеріалами анкетування практичних працівників органів внутрішніх справ, вивчення та узагальнення кримінальних проваджень, зосереджено увагу на перспективі подальшого удосконалення процесу викриття та розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів практичними співробітниками органів внутрішніх справ.

Ключові слова: особа злочинця, суб'єкт злочину, злочинні групи, фальсифікація лікарських засобів, кримінальне провадження.

“PERSONALITY OF THE OFFENDER” AS ONE OF STRUCTURAL ELEMENTS OF CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS IN THE INVESTIGATION OF DRUG COUNTERFEITING AND TRAFFICKING IN COUNTERFEIT MEDICINES

GUK O.G.

*adjunct, National Academy of Internal Affairs***Abstract**

Purpose: To set the offender's personality for the sake of specially-criminological prevention of forgery of medicine and circulation of counterfeit medicines, and identify the types of individual criminals who commit this crime.

Summarizing the results of the questionnaire of practical employee specializing in the detection and investigation of crimes related to drug trafficking, the fight against economic crime, organized crime, a goal was to formulate the basic signs of criminal groups and the role of each of their members in the falsification of medicines and their circulation.

Approach: The study presents the key features of offender and criminal groups, shows the role of each of the participants in the falsification process of medicines and their circulation, according to materials of the questionnaire of practical employee of the Interior, exploration and summarizing of criminal proceedings. Attention is focused on the prospect of further improving of the process of detection and investigation of forgery of medicine and circulation of counterfeit medicines by practical members of the Interior.

«ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ» ЯК ОДИН ІЗ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

О. Г. ГУК

*ад'юнкт, Національна академія внутрішніх справ,
кафедра криміналістики та судової медицини*

✉ зв'язок з автором: через Редакцію

Актуальність теми. У криміналістиці на сьогоднішній день **А**не втратила своєї актуальності типологія злочинців. Це можна пояснити тим, що на її основі здійснюється розроблення методик для запобігання різним видам злочинів, зазначене стосується і запобігання фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів. Визначення типу досліджуваного злочину дає змогу системно підійти до вивчення як самого злочинця, так і механізму його злочинної поведінки.

Відомості про особу суб'єкта злочину – центральний компонент криміналістичної характеристики окремих видів злочинів. Особа злочинця вивчається з різних кутів зору: кримінально-правового, кримінологічного, оперативно-розшукового, психологічного, соціального та інших та займає одне з центральних місць при криміналістичній характеристиці фальсифікації лікарських засобів та їх обігу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі проблеми криміналістичного дослідження злочинця привертали ува-

Findings: The results of the researches give a possibility for practical enforcement staff to improve the process of detection and investigation of these crimes – and could be called the novelty of the study.

Research implication: Information about the identity of the perpetrator is an integral component of criminological characteristics of falsification of medicines and circulation of counterfeit medicines. They are important in forensic practice and allow to:

- Create social and psychological portrait of the person who committed the crime based on the established connection between the social, psychological, biological properties of offender;
- Develop and implement the measures aimed at finding and identification of the offender;
- Put forward typical versions of investigated crimes, based on the detected information;
- Determine the causes and conditions that contributed to the commission of a crime;
- Introduce the appropriate measures against falsification of medicines

Value: Typology of offenders has not lost its relevance in forensic science today. It can be explained by the fact that it is basis for the development of methods to prevent different types of crimes; above-indicated applies to prevent the falsification of medicines and their circulation too. Determining the type of investigated offender allows systematically approach to the study of both – the offender and the mechanism of its criminal behavior.

Information on the identity of the perpetrator is a central component of criminological characteristics of certain types of crimes. Identity of the offender is studied from various angles: criminal law, criminology, operational search, psychological, social and others, and is one of the central places in criminalistics characterization of falsification of medicines and their circulation.

Keywords: offender, an offense of criminal falsification of medicines, the criminal proceedings.

гу вчених: Л.Є Ароцкера, В.П. Бахіна, Т.В. Варфоломеевої, В.І. Гаєнка, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, О.М. Джужи, Н.І. Клименко, М.В. Костицького, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, В.П. Лисицина, В.О. Коновалової, Г.А. Матусовського, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, В.Ю. Шепітька та інших.

Незважаючи на значний обсяг досліджень у цьому напрямі, комплексне криміналістичне дослідження злочинця – суб'єкта фальсифікації лікарських засобів відсутнє, тому, на жаль, немає й криміналістичного портрета такого порушника.

Метою статті є встановлення значення особистості злочинця для спеціально-кримінологічного запобігання фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів і виділення типів особистості злочинців, які вчиняють даний злочин.

В процесі вивчення робіт вище згаданих вчених та під час узагальнення результатів анкетування практичних співробітників, що спеціалізуються на розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, боротьбою з економічною злочинністю, з організованою злочинністю, автор поставив за мету сформулювати основні ознаки злочинних груп та визначити роль кожного з їх учасників в процесі фальсифікації лікарських засобів та їх обігу.

Отримані результати дослідження дають змогу практичним співробітникам ОВС удосконалити процес викриття та розслідування цих злочинів – що становить новизну дослідження.

Виклад основного матеріалу. Для характеристики особи злочинця можуть бути використані дані різноманітних галузей знання: кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології, соціології, психології, педагогіки, медицини тощо. Це обумовлено тим, що проблема вивчення особи злочинця потребує всебічного дослідження для виявлення закономірностей злочинної поведінки, злочинності як масового явища, їх зумовленості та розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо протидії злочинності.

Не рідкісними є випадки ототожнення таких понять як «особа злочинця» в криміналістиці і поняття «суб'єкт злочину» в кримінальному праві. М.І. Хавронюк дає визначення суб'єкта злочину як одного з елементів складу злочину без якого не може наставати кримінальна відповідальність. Суб'єкту злочину притаманні наступні ознаки: він є фізичною особою, тобто людиною; є осудною, себто здатною під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними; досяг віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [1, с. 67]. Зазначені ознаки є вичерпними та загальною юридичними. Вони є обов'язковими ознаками будь-якого складу злочину і відсутність однієї з них означає відсутність у діянні особи складу злочину. Як видно з цього визначення,

«ЛИЧНОСТЬ ПРЕСТУПНИКА» КАК ОДИН ИЗ СТРУКТУРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ФАЛЬСИФИКАЦИИ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ И ОБОРОТА ФАЛЬСИФИЦИРОВАННЫХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ

ГУК О. Г.

ад'юнкт,

Национальная академия внутренних дел

Аннотация: В статье представлены основные признаки личности преступника и преступных групп, приведены роль каждого из их участников в процессе фальсификации лекарственных средств и оборота фальсифицированных лекарственных средств по материалам анкетирования практических работников органов внутренних дел, изучения и обобщения уголовных производств, сосредоточено внимание на перспективе дальнейшего совершенствования процесса разоблачения и расследованию фальсификации лекарственных средств и оборота фальсифицированных лекарственных средств практическими сотрудниками органов внутренних дел.

Ключевые слова: личность преступника, субъект преступления, преступные группы, фальсификация лекарственных средств, уголовное производств.

Open Access

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

поняття «суб'єкта злочину» у кримінальному праві значно вужче за поняття «особа злочинця» у криміналістиці. Зупинимось на цьому більш детально. У криміналістичній літературі, розробці особистості злочинця, завжди приділялась значна увага. Так, В.Ю. Шепітько під особою злочинця розуміє сукупність психологічних властивостей, характерних для осіб, що вчиняють злочини [2, с. 155]. Він же наголошує на тому, що вивчення особи злочинця вимагає ґрунтовного дослідження психологічного механізму протиправної поведінки, мотивації різних видів злочинів, вивчення ролі та співвідношення індивідуальних психологічних і соціальнокультурних чинників у формуванні особи злочинця й протиправної поведінки, а також дії на особистість стійких і ситуативних психічних станів. М.А. Лушечкіна до криміналістичного вивчення особистості включає встановлення криміналістично значимої інформації про злочинця, жертву злочину, про обвинуваченого, про потерпілого та інших учасників процесу розслідування. Подібна інформація повинна містити дані про притаманні їм анатомічні, біологічні, психологічні та соціальні якості, які необхідні для ідентифікації особистості, вирішення тактичних задач та з'ясування фактичних обставин картини злочину у процесі його розкриття та розслідування, а також для використання отриманої інформації у криміналістичній профілактиці [3, с. 44]. Ми поділяємо думку М.А. Лушечкіної стосовно необхідності вивчення особи як злочинця, так і потерпілого та інших учасників кримінально-процесуальних відносин, бо це, безперечно, має тільки позитивні наслідки.

Проведенні К.В. Скибицьким дослідження, свідчать про те, що в слідчій практиці «найчастіше дістають відображення біологічні ознаки – 42%, потім психічні – 31%, і найменше відображення мають соціальні ознаки злочинця – 27%» [4, с. 81].

Ми зупинимо свою увагу саме на соціальних ознаках злочинця, як найменш досліджених та таких, що, на наш погляд, є найбільш інформативними при розслідуванні фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Соціально зумовлені ознаки за своєю природою є неоднорідними. Однак їх об'єднує те, що всі вони не є вродженими, а являють собою продукт взаємодії із соціальним середовищем вихідних властивостей, що виражають якісно-кількісну визначеність людини. Із цього погляду їх можна визначити як привнесені, тобто такі, що виникають в зв'язку із впливом. До них належать ознаки, що виникають як із волі злочинця, так і всупереч його бажанням, що відображають зміни, пов'язані з психічним та біологічним станом людського організму, із зовнішнім і внутрішнім виглядом, суспільним статусом, соціалізацією особистості. До істотних у цій групі ознак зазвичай відносять соціальну та професійну належність, освітній рівень, посадове становище, трудові функції, інтереси, спосіб життя.

Схильності, наявності або відсутності фізичних недоліків, психічних аномалій, що виникли з тих чи інших причин у процесі життєдіяльності (в результаті самоосвіти, трудової діяльності, вчинення злочинів, захворювань тощо).

Вивчення нами слідчої та судової практики, виявило такі дані, що характеризують особу суб'єкта фальсифікації лікарських засобів та їх обігу.

Вік злочинців коливається в досить значних межах: від 20 до 50 років. В більшості випадків кримінальне правопорушення вчиняють особи чоловічої статі.

Такі способи вчинення кримінального правопорушення як виготовлення, перевезення, збут фальсифікованих лікарських засобів вчиняють переважно дорослі злочинці, так як зазначені способи вчинення вимагають значних матеріальних витрат, витрат часу і фізичних сил, наявності відповідної освіти чи певних навичок і досвіду роботи.

Малоймовірна участь неповнолітніх у вчиненні зазначених злочинів. Це зумовлено відсутністю умов, необхідних для реалізації злочинного задуму: нестача фінансових коштів, технічного забезпечення, освіти, правоздатності.

На певну увагу заслуговує професійна діяльність суб'єкта фальсифікації лікарських засобів та їх обігу.

Аналіз професійної діяльності злочинців показав, що на момент розслідування кримінального правопорушення більшість з них не мали постійного місця роботи, у зв'язку із цим половина з них укладала договори з конкретною особою на виконання робіт, пов'язаних із продажем чи перевезенням фальсифікованих лікарських засобів; були приватними підприємцями, займали посади фармацевтів (продавців), були студентами вищих і середніх навчальних закладів.

Нерідко злочинці набувають офіційного статусу підприємця без створення юридичної особи, закуповують продукцію на оптових складах дрібним оптом і далі підробляють лікарські засоби.

Враховуючи, що діяльність з виготовлення та реалізації фальсифікованої медичної продукції вимагає елементарних знань, при вивченні матеріалів кримінальних проваджень, ми звертали увагу на рівень і характер освіти зазначених осіб.

Результати дослідження показали, що більшість злочинців мають вищу, незакінчену вищу освіту чи навчаються на очних і заочних відділеннях у вищих навчальних закладах. За місцем роботи та навчання зазначена категорія осіб характеризується в основному позитивно, та не має судимостей.

Як показують матеріали вивчених нами кримінальних проваджень, особи, які беруть участь в обігу фальсифікованої лікарської продукції, мають чітке уявлення про смаки споживачів, попит, відмінно знають кон'юнктуру ринку, іноді виконують конкретні замовлення. Крім того, правопорушники ігнорують ту обставину, що за таку діяльність передбачено покарання, і сподіваються, що їм вдасться уникнути кримінальної відповідальності.

Фальсифікацію лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів, з погляду суб'єктів, можна умовно поділити на дві групи: вчинюване однією особою й у співучасті. Що стосується ознак «поведінка злочинця чи його співучасті» та «професіоналізм», то цей різновид злочинів здійснюється на організованій засаді. Це пов'язано з тим, що невід'ємною частиною такої діяльності є мета – отримання прибутків. Крім того у деяких випадках фальсифікація лікарських засобів можлива лише у співучасті.

Як свідчить правозастосовна практика, фальсифікація лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів здійснюється зазвичай за попередньою змовою групою осіб.

При цьому типова схема дій злочинців, відповідно до свідчень органів досудового слідства, є досить простою: громадяни до початку здійснення незаконних операцій із лікарськими засобами домовилися про розподіл ролі кожного з них у вчиненні кримінального правопорушення. Вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб має місце в тих випадках, коли між усіма учасниками злочину є наявною змова про спільне вчинення злочину до його початку. При цьому учасники вчинення кримінального правопорушення такою групою переважно діють як співвиконавці. Можливий також і технічний розподіл функцій, відповідно до якого кожен співучасник цього кримінального правопорушення

буде виконувати відведену йому роль: одна особа може здійснювати виготовлення фальсифікованої продукції, інша – їх зберігання, третя – їх розповсюдження серед споживачів.

Проаналізована судова та слідча практика показує, що для здійснення зазначеної діяльності коло суб'єктів злочину формується з-поміж раніше знайомих один одному за місцем роботи, навчання, проживання, а також у зв'язку із проведенням спільного дозвілля осіб.

Найбільш латентним і суспільно небезпечним є вчинення фальсифікації лікарських засобів та їх обігу у складі організованої групи.

Видається, що організовані злочинні групи характеризуються рядом спільних ознак:

- оперативність передачі інформації, використання мобільного зв'язку;
- високий рівень конспірації (частина учасників залучених до такої діяльності одноразово й не поінформована щодо подробиць такої діяльності);
- високий рівень оперативності в розподілі фальсифікованої продукції по аптечних точках;
- організатори є активними учасниками, керують усім процесом від початку й до кінця, створюють комерційні структури для прикриття протизаконної діяльності. Аналіз кримінальних проваджень та анкетування слідчих вказує на те, що до кримінальної відповідальності притягуються, як правило, виконавці злочинів, а організаторам вдається ухилитися від відповідальності;
- дане кримінальне правопорушення на організованих засадах, вчиняється в сукупності з іншими злочинами, такими як: незаконне підприємництво, порушення авторського та суміжних прав, приховування доходів від оподаткування, хабарництво, контрабанда, шахрайство.

Певний інтерес для методики розслідування фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів мають питання, пов'язані з розподілом ролей в організованих злочинних групах. Як правило, у разі незаконного виготовлення, перевезення, пересилання, зберігання склад злочинної групи можна поділити на такі

категорії: організатори, активні учасники, побічні учасники [5, с. 23].

Організатори, як правило, укладають договори, організовують постачання нелегальної продукції до місця знаходження оптового продавця, керують діяльністю зі створення комерційних структур для прикриття протизаконної діяльності, у ряді випадків власноруч очолюють подібні комерційні структури.

Активні учасники: «оператори», які закуповують сировину для виготовлення фальсифікованих лікарських засобів; «експедитори-постачальники», які займаються пошуком продукції, яка має попит; «директор куща», який займається пошуком місць продажу та зберігання фальсифікованих лікарських засобів.

Побічні учасники (разові реалізатори, водії, охоронці) виконують разові малозначні завдання активних учасників і керівників злочинних угруповань.

Таким чином, дані про особу злочинця є невід'ємною складовою частиною криміналістичної характеристики фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів. Вони мають велике значення у судово-слідчій практиці і дозволяють: на базі встановленого зв'язку між соціальними, психологічними й біологічними властивостями злочинця створювати соціально-психологічний портрет особи, яка вчинила злочин; розробляти та втілювати систему заходів, спрямованих на пошук і встановлення особи злочинця; висувати на основі виявленої інформації типові версії стосовно досліджуваного злочину; визначати причини та умови, що сприяли вчиненню злочину; запроваджувати відповідні заходи протидії фальсифікації лікарських засобів та їх обігу.

Матеріали практики показують, що, на жаль, дотепер у більшості кримінальних проваджень приділяється недостатньо уваги аналізу криміналістичної характеристики злочинця: запити слідчих, як і відповіді на них мають досить формальний характер.

Проте з криміналістичної точки зору об'єктивні відомості про особистісні характеристики осіб дуже важливі, особливо на етапі досудового слідства, оскільки об'єктивна інформація може зо-

рієнтувати слідство на встановлення характеру, форм взаємовідносин між різними суб'єктами, що проходять у справі, надати інформацію про місце і спосіб вчинення злочину, зорієнтувати при формуванні типових слідчих версій.

Для більшості умисних злочинів, серед яких і фальсифікація лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів, мотив не є необхідним елементом суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Отже, він не входить до кримінально-правової характеристики цих злочинів, зате при розслідуванні злочинів повинна бути встановлена мета. Це має суттєве значення не лише для визначення справедливого покарання, а і є однією з передумов швидкого та повного розкриття злочину. У криміналістичній характеристиці злочинів існує пряма необхідність мати узагальнені типові відомості про мету злочинців, їх загальні й особливі риси, сліди – наслідки прояву в матеріальній обстановці та свідомості осіб, причетних до злочину. Їх знання сприяє цілеспрямованому висуванню версій про суб'єкт і суб'єктивну сторону злочину в даних обставинах.

Мета – це той результат, якого прагне досягти особа при вчиненні кримінального правопорушення. У юридичній літературі й нормативно-правових джерелах щодо фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів доводиться зустрічати такі види мети: комерційна мета, отримання прибутку, корислива мета, благодійна мета, особиста мета, дослідницька мета, інформаційна мета.

На наш погляд, буде правильним дотримуватися думки, що поняття «комерційна мета» є тотожним поняттю «мета отримання прибутку». Комерційна мета при подібному трактуванні буде розглядатися в широкому значенні, і поняття «комерційний» буде рівнозначне поняттю «підприємницький». Таким чином, комерційна мета не буде обмежуватися тільки торгівельною діяльністю, але буде також включати і виробничу діяльність, і надання послуг тощо. Головне, щоб така діяльність давала прибутку.

Висновки. Таким чином, дані про особу злочинця є невід'ємною складовою частиною криміналістичної характеристики фальсифікації лікарських засобів та обігу фальсифікованих лікарських засобів. Вони мають велике значення у судово-слідчій практиці і дозволяють:

- на базі встановленого зв'язку між соціальними, психологічними, біологічними властивостями злочинця створювати соціально-психологічний портрет особи, яка вчинила злочин;
- розробляти та втілювати систему заходів, спрямованих на пошук і встановлення особи злочинця;
- висувати на основі виявленої інформації типові версії стосовно досліджуваних злочинів;
- визначати причини та умови, що сприяли вчиненню злочину;
- запроваджувати відповідні заходи протидії фальсифікації лікарських засобів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / [за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. – К. : Каннон ; А.С.К, 2002. – 1104 с.
2. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / [за ред. В. Я. Тація]. – Харків : Право, 2001. – 560 с.
3. Лушечкина М. А. О направлениях, задачах и понятии криминалистического изучения личности / М. А. Лушечкина // Вестн. Моск. ун-та. – 1999. – № 3. – 128 с. – (Сер. 11. Право).
4. Скибицкий К. В. Теоретические основы получения информации о преступнике из материальных источников на предварительном следствии : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / К. В. Скибицкий. – Х., 1974. – 181 с.
5. Коваль А. М. Наиболее небезпечні порушення авторського права і суміжних прав: аналіз кваліфікованих ознак злочину / А. М. Коваль // Юридичний журнал. – № 7. – 2005. – С. 18–25.